

Robert Rybjański

Przecinek

Wydanie trzecie

EEQ Books
Wrocław 2018

Spis treści

Wstęp.....	3
1. Zasada główna.....	4
2. Grupa „i - lub - ani”.....	6
3. Grupa „lecz - więc - czyli”.....	7
4. Zdania wplecione.....	8
5. Imiesłowy.....	9
6. Wskaźniki zespolenia.....	12
6.1. Dwa wskaźniki zespolenia.....	12
6.2. Rozwinięty wskaźnik zespolenia.....	13
6.3. Zapowiednik zespolenia.....	14
6.4. Wskaźnik zespolenia „czy”.....	14
7. Szeregi i zespoły.....	16
8. Nawiązania.....	18
9. Wtrącenia.....	19
Literatura.....	21

Wstęp

Przecinek ma dwojaką funkcję. Może dzielić zdania złożone na pojedyncze. Również może wydzielać ze zdania jakieś wyrazy.

Są sytuacje, w których przecinek koniecznie trzeba postawić. Są takie, że można postawić. Są także takie, gdzie nie można tego zrobić. Nigdy nie należy stawiać przecinka na wycucie. Każdy przecinek powinno dać się uzasadnić regułą.

Nie warto jest się spierać, gdy przecinek można postawić, ale wcale nie trzeba. Wówczas decyduje twórca tekstu. Gdy cytuje się taką wypowiedź, należy uszanować decyzję autora.

To opracowanie stanowi tylko i wyłącznie zbiór najważniejszych zasad, jakimi powinno się kierować. Mniej ważnych zasad jest znacznie więcej. Aby poznać pozostałe, zachęcam do przeczytania innych opracowań.

1. Zasada główna

Przecinek dzieli zdanie złożone na zdania pojedyncze lub równoważniki zdań. Przecinka nie stosuje się, jeśli stoją między nimi spójniki z grupy „i - lub - ani”. Zdanie wplecione w inne zdanie wydziela się przecinkami z dwóch stron. Tu po przecinku zamykającym może stać spójnik z tej grupy.

Zdania oddziela się od siebie kropką lub wykrzyknikiem bądź znakiem zapytania. Jednak zdanie może być złożone. Wówczas wydziela się w nim przecinkiem zdania pojedyncze.

Główną częścią zdania jest orzeczenie, czyli czasownik w formie osobowej (np. słuchał, widzi, wypowie się). Ile występuje orzeczeń w zdaniu złożonym, tyle wydziela się zdań pojedynczych.

Bywa tak, iż czasownik w formie osobowej nie występuje, jednak da się go dopowiedzieć. W takiej sytuacji mówimy, iż mamy do czynienia z równoważnikiem zdania.

Zazwyczaj zdania łączą się wyrazami, które

wyrażają wzajemny ich stosunek. Te wyrazy to spójniki lub zaimki (np. i, gdy, więc, lub, który), które zwiemy wskaźnikami zespolenia.

Przecinek, który dzieli zdanie złożone na zdania pojedyncze lub równoważniki zdań, stawiamy przed wskaźnikiem zespolenia. Możemy kolejność zdań zmienić lub w ogóle pominąć wskaźnik zespolenia. Oto przykłady:

Zaczął się uczyć, gdy tylko wrócił ze szkoły.

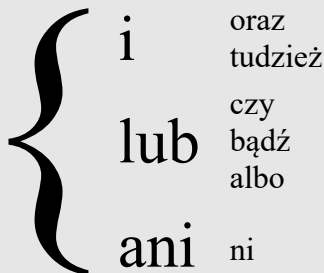
Gdy tylko wrócił ze szkoły, zaczął się uczyć.

Zaczął grać na komputerze, bo odrobił lekcje.

Odrobił lekcje, zaczął grać na komputerze.

Jutro jest dzień wolny, a nie czas na naukę.

2. Grupa „i - lub - ani”

Nie stawiamy przecinka przed spójnikami z grupy „i - lub - ani”. Są to spójniki łączne, rozłączne i wyłączające. Przecinek stawia się, gdy ten sam spójnik się powtarza. Oto przykłady:

Czytał książkę i popijał kawę.

Był mądry lub po prostu inteligentny.

Nie poszedł na studia ani do pracy.

*Ani na studiach, ani w pracy zawodowej
nie widział dla siebie miejsca.*

3. Grupa „lecz - więc - czyli”

}	lecz	a, ale jednak choć
	więc	to zatem
	czyli	tzn. tj.

Przecinek stawiamy przed wyrazami z grupy „lecz - więc - czyli”. Wymienione wskaźniki zespolenia wprowadzają przeciwstawienie, wynik i utożsamienie. Jeśli takiej funkcji nie spełniają, przecinka nie stawiamy. Oto przykłady:

Nie szkoła, lecz życie uczy pokory.

Był mądry, więc szybko przyswajał wiedzę.

Jest magistrem, czyli skończył studia.

Pracował między siódmą a piętnastą.

Nie odpoczywał choć chwili.

4. Zdania wplecione

Zdania i równoważniki zdań mogą być tak łączone, iż jedno jest wplatane w drugie. Wówczas wydzielamy zdanie wplecione przecinkami z dwóch stron. Przecinek na końcu wplecenia występuje nawet wówczas, gdy stoi za nim spójnik z grupy „i - lub - ani”.

Główne zdanie, w które wplatamy drugie zdanie, powinno być tak skonstruowane, aby bez tekstu wpleczonego było poprawnie zbudowane. Oto kilka przykładów, gdzie wplecione jest jedno zdania w inne zdanie:

Kończę naukę i idę spać.

Kończę naukę, bo późno, i idę spać.

Jacek grał na komputerze, mając chwilę wolnego czasu, lub słuchał muzyki.

Matka chciała doczekać dnia, kiedy jej syn pójdzie do pracy, i obawiała się trochę.

5. Imiesłowy

Równoważnik zdania z imiesłowem oddziela się od reszty zdania przecinkiem, gdy jest on dłuższy. Można wydzielić go przecinkami, gdy chcemy mu nadać charakter dodatkowego uzupełnienia treści tego zdania.

Imiesłów jest to forma czasownika kończąca się na -ąc (np. śpiewając), -ący (np. czytający), -szy (np. znalazłszy), -ny (np. splukany), -ły (np. spasty) lub -ty (np. wryty).

Imiesłowy tworzą równoważniki zdań, bo nie mogą tworzyć zdań. Piszącemu pozostawia się decyzję, czy równoważnik zdania z imiesłowem jest dłuższy czy krótszy. Piszący decyduje, czy postawić przecinek czy nie. Oto przykłady:

Leżał na tapczanie wyciągnąwszy nogi.

Puścił głośno muzykę, zagłuszając uciążliwy warkot koparki przed jego domem.

Muzyk, starając się bardzo, grał na gitarze.

Istnieją trzy wypadki, gdy swoboda piszącego jest nieco ograniczona, dlatego trzeba je poznać.

1. Gdy od imiesłowu zależne jest zdanie z orzeczeniem czasownikowym, oddzielamy taki imiesłów przecinkiem. Gdy zależności nie ma, przecinka nie stawiamy. Trzy przykłady:

*Leżał, odpoczywając, bo bolała go głowa.
Wyciągnął rękę, biernie czekając, aż ktoś
poda mu pada od konsoli.
Biegł słuchając muzyki.*

Aby lepiej pokazać występujące zależności, zdania te można zapisać inaczej. Przykłady:

*Leżał, dopóki odpoczywał.
Wyciągnął rękę, bo czekał na pada.
Biegł i słuchał muzyki.*

2. Gdy imiesłowowy równoważnik zdania tworzy określenie, które wraz z wyrazem określanym stanowi całość, to nie stosujemy przecinka. Gdy tworzy określenie uzupełniające, wtedy przecinek stawiamy. Dwa przykłady:

*Decyzja zaliczająca do grupy inwalidzkiej
stwierdza obecny stan rzeczy.
Potrząsał mocno szklanką, zamgloną od
chłodu, aż lód stukał o ścianki.*

Określenie „zaliczająca do grupy inwalidzkiej” stwierdza, o jaką decyzję tu chodzi. Razem z wyrazem „decyzja” stanowi całość pojęciową. Natomiast mgła od chłodu na szklance to cecha niestała i przygodna. Stanowi więc określenie dodatkowe i uzupełniające.

3. Gdy imiesłowowy równoważnik zdania wyjaśnia przyczynę lub określa czas, to wydzielamy go przecinkiem. Zasada ta dotyczy również zwykłych równoważników zdań, które zaczynają się od „jako”. Aby to skontrolować, wystarczy zamienić równoważnik na zwrot zaczynający się od słowa „ponieważ” lub „gdy”. Oto przykłady obrazujące to zagadnienie:

Miał, jako członek grupy, prawo wypowiedzi.

Ponieważ był członkiem grupy, miał prawo wypowiedzi.

Kiedyś, grając jeszcze dla przyjemności, nie umieszczał filmów w internecie.

Kiedyś, gdy grał jeszcze dla przyjemności, nie umieszczał filmów w internecie.

Wyberzmy ten punkt regulaminu jako temat do dalszej dyskusji.

6. Wskaźniki zespolenia

Najczęściej zdania łączy się wyrazami, które wyrażają stosunek zdań do siebie. Te wyrazy to wskaźniki zespolenia. Są to spójniki lub zaimki (np. i, gdy, który, więc, jeśli, ponieważ).

6.1. Dwa wskaźniki zespolenia

Gdy wplątamy zdanie w zdanie i w wyniku tego znajdują się obok siebie dwa wskaźniki zespolenia, likwiduje się przecinek, który rozpoczyna zdanie wplecione. Nie likwiduje się przecinka, który zamyka wplecione zdanie. To wplecenie zdania w zdanie można wydzielić myślnikami.

Weźmy trzy zdania, które wpleciemy w siebie. Oto przykład takiego prawidłowego wplecenia:

Karol stał na bramce.

Karol bardzo dobrze bronił.

Karolowi to się często zdarzało.

*Karol, który jak to się często zdarzało,
bardzo dobrze bronił, stał na bramce.*

*Karol, który - jak to się często zdarzało -
bardzo dobrze bronił, stał na bramce.*

6.2. Rozwinięty wskaźnik zespolenia

Wskaźnik zespolenia może być połączony z jakimiś wyrazami. Jest wówczas rozwinięty. Przecinek stoi wtedy przed tymi wyrazami.

Wielu ludzi uważa, że przed „który” zawsze stoi przecinek. Tymczasem wskaźnik zespolenia „który” może się łączyć z innymi wyrazami (np. za którym, z powodu którego, wśród których). Ta zasada odnosi się również do innych wskaźników zespolenia. Oto przykłady kilku takich zdań:

*Utworów muzycznych, wśród których
przebierał, było naprawdę wiele.*

*Wybrał teledysk, podczas którego wokalista
tańczy z tancerzami w rytmie disco.*

*Częstotliwość, na jakiej nadaje program
radiowy, trzeba wybrać pokrętle.*

*Choroba, z powodu której nie przyszedł do
szkoły, zaatakowała również inne dzieci.*

6.3. Zapowiednik zespolenia

Wskaźnikowi zespolenia może towarzyszyć zapowiednik zespolenia, który można z nim połączyć w zdaniu podrzędnym lub umieścić na początku bądź końcu zdania nadrzędnego.

Oto przykłady takiego użycia zapowiednika zespolenia „dlatego”:

Dlatego był głodny, że nic nie zjadł.

Był głodny dlatego, że nic nie zjadł.

Był głodny, dlatego że nic nie zjadł.

W ostatnim z tych przykładów zapowiednik zespolenia łączy się ze wskaźnikiem zespolenia.

6.4. Wskaźnik zespolenia „czy”

Wskaźnik zespolenia „czy” występuje w kilku funkcjach. Wyraz ten może być stosowany jako:

1. Partykuła (pytania niezależne):

Czy lubisz piwo z sokiem?

Czy tutaj jeździ tramwaje linii 3?

Czy ktoś wie, ile wynosi równanie?

2. Spójnik:

a) Spójnik „czy” może być wskaźnikiem zespolenia rozłącznym (typu „albo”) i przecinka wówczas nie stawiamy. Jeśli „czy” powtarza się, przecinek należy postawić. Przykłady:

Wziąć kurtkę z kapturem czy parasol?

Spotkanie będzie u nas czy robisz u siebie?

Czy imprezujemy u was, czy u nas?

b) Spójnik „czy” może wprowadzać zdania podrzędne (pytania zależne) i wówczas stawiamy przecinek. Przykłady:

Powiedz mi, czy lubisz piwo z sokiem.

Dyskutowali, czy tutaj jeździ tramwaje linii 3.

Zapytam, czy ktoś wie, ile wynosi równanie.

Istnieją pytania zależne, w których charakter „czy” dopuszcza się określać dwojako:

Nie wiem, czy śmiać się, czy płakać.

Nie wiem, czy śmiać się czy płakać.

W pierwszym przykładzie każde „czy” niejako wprowadza zdanie podrzędne. W drugim zdaniu drugie „czy” jest rozłączne.

7. Szeregi i zespoły

Szereg jednorodnych części zdania dzieli się przecinkiem, jeśli nie stoją między jego elementami spójniki z grupy „i - lub - ani”.

Potocznie mówimy „szereg budynków”, gdy myślimy o kilku bądź kilkunastu obiektach. Cechą wspólną tych obiektów jest to, że są budynkami. Do szeregu zaliczmy więc coś, co ma wspólną cechę. Oto przykłady:

Internet, telewizja, radio, prasa to główne źródła informacji o otaczającym nas świecie.

Podarta, brudna, stara kurtka przemakała.

Równo, równo tańczą wszyscy do taktu.

Ani wujek, ani ciotka nie zamierzali pomóc.

Od ojca ani od matki nie chciał pomocy.

Nie tworzą szeregu określenia odnoszące się do zespołu (określenie + wyraz określany).

Musimy sprecyzować, co to znaczy zespół. Jest to połączenie określenia wraz z wyrazem

określanym. Może między nimi dochodzić do mniej lub bardziej spoistych związków. Bywają tak silne związki, że wyrazy te razem coś znaczą (np. psia buda, wieczne pióro). Jeśli przed naszym zespołem postawimy jeszcze jedno określenie, to będzie ono odnosić się do całego zespołu i nie wolno wydzielić go przecinkiem (np. drewniana psia buda, stare wieczne pióro).

Jeśli piszący uzna dwa wyrazy (określający i określany) za zespół, to przecinka się nie stawia. Ale wolno jest piszącemu postąpić też inaczej i przecinek postawić. I tak, i tak jest dobrze:

Małe, szybkie auto zainteresowało klientów.

Małe szybkie auto zainteresowało klientów.

Brak przecinka oznacza, że „szybkie auto” było „małe”. Postawiony przecinek mówi nam, że „auto” było zarówno „małe” i „szybkie”.

Jeśli postawimy przecinek, to dwa wyrazy określające są równie ważne. Gdy pominiemy przecinek, kolejne określenie odnosi się do naszego zespołu i jest mniej ważne.

8. Nawiązania

Oddziela się przecinkiem jednowyrazowy równoważnik zdania, który jest nawiązaniem do poprzedniego zdania. Może więc stanowić odpowiedź na zadane pytanie lub wniosek z poprzedniego zdania.

Chodzi tu o wyrazy w stylu: tak, nie, pewnie, przeciwnie, oczywiście, odwrotnie, naturalnie, niestety, dobrze, doprawdy. Oto przykłady:

- *Czy nauczyłeś się na kolokwium?*
- *Tak, kułem cały dzień i noc.*
- *Mieszkasz w tym mieście?*
- *Nie, jestem tu przejazdem.*

Miał trzydzieści siedem stopni gorączki.

Naturalnie, oto skutki chodzenia bez czapki.

Wymienione wyrazy nie zawsze nawiązują do poprzedniego zdania. Wówczas nie oddziela się ich przecinkiem. Przykład:

Dojechaliśmy na miejsce zdarzenia.

Naturalnie należało działać szybko.

9. Wtrącenia

Przecinkiem wydziela się wszelkie wtrącenia. Mogą to być wyrazy i zwroty, które nie są związane składniowo ze zdaniem. Także wyrazy, zwroty bądź równoważniki zdań, które są precyzującym wyjaśnieniem lub ubocznym dodatkiem, lub nawiązują do poprzedniego toku wypowiedzi. Po przecinku otwierającym i zamykającym wtrącenie może stać spójnik z grupy „i - lub - ani”.

Piszząc, można myśleć wieloma torami. Jeden tor jest główny, ale piszącemu mogą się nasuwać dodatkowe myśli. Takie uboczne wyrazy włącza się do zdania głównego w postaci wtrąceń.

Trzeba pamiętać, iż wszystko wtrącone można usunąć bez szkody dla konstrukcji głównego zdania. Jeśli, czytając wypowiedź, pominiemy wtrącenia, to pozostałe człony muszą do siebie składniowo pasować.

Oddziela lub wydziela się wykrzykniki, okrzyki i wyrazy w wołaczu. Oto przykłady:

Hej! Co to była za bramka!
Hej, co to była za bramka!
Kolego, sfolguj odrobinę z agresywnością.
Wy, koledzy, powinniście wiedzieć najlepiej.
Robert, odpowiedz na moje pytanie.

Wydzielamy wyrazy i zwroty, które określają stosunek piszącego do własnego tekstu. Wydziela się także sprostowania oraz uściślenia, a także nawykowe powiedzenia (np. przekleństwa). Oto kilka przykładów:

Wynajmiemy, powiedzmy, dwa pokoje.
Był, przypuśćmy, w kiepskim nastroju.
Bohater, że tak powiem, klął jak szewc.
Jest to, moim zdaniem, niedopuszczalne.
Tadeusz, jak sądzę, nie zwracał no to uwagi.
Co ty wiesz, kurde, o przeklinaniu?

Wydziela się znakiem przecinka wyjaśnienia dodatkowe bądź precyzujące. Oto przykłady:

Kierowca bolidu F1, Robert Kubica, zdobył pierwsze podium w zawodowej karierze.
Robert Kubica, kierowca bolidu F1, zdobył pierwsze podium w zawodowej karierze.

Literatura

E. i F. Przyłubscy, *Gdzie postawić przecinek?*